

Pozitivan razvoj mladih i rizično seksualno ponašanje

Biloš, Viktorija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:875356>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski jednopredmetni studij psihologije

Viktorija Biloš

Pozitivan razvoj mladih i rizično seksualno ponašanje

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Gabrijela Vrdoljak

Osijek, 2024.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za psihologiju

Diplomski jednopredmetni studij psihologije

Viktorija Biloš

Pozitivan razvoj mladih i rizično seksualno ponašanje

Diplomski rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana razvojna psihologija

Mentorica: doc. dr. sc. Gabrijela Vrdoljak

Osijek, 2024.

Izjava o čestitosti

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 30.1.2024.

Viktorija Biloš, JMBAG 0122230735

Sadržaj

Uvod.....	1
Adolescencija	1
Pozitivan razvoj mladih.....	2
Komponente pozitivnog razvoja mladih.....	3
Rizično seksualno ponašanje.....	7
PYD i rizično seksualno ponašanje.....	8
Metoda	8
Cilj istraživanja	8
Problemi	8
Hipoteze	8
Sudionici.....	9
Instrumenti	9
Kratka verzija upitnika 5C modela.....	9
Indeks rizičnog seksualnog ponašanja.....	10
Postupak	11
Rezultati	11
Rasprava.....	14
Povezanost čimbenika pozitivnog razvoja mladih i rizičnog seksualnog ponašanja te mogućnost predviđanja	15
Kompetencija i rizično seksualno ponašanje.....	15
Samosvijest i rizično seksualno ponašanje.....	16
Povezanost s drugim ljudima i rizično seksualno ponašanje.....	16
Brižnost i rizično seksualno ponašanje.....	17
Karakter i rizično seksualno ponašanje	18
Spol i rizično seksualno ponašanje.....	19
Doprinosi i implikacije.....	20
Ograničenja, nedostaci i preporuke za buduća istraživanja	20
Zaključak.....	21
Literatura.....	22

Pozitivan razvoj mladih i rizično seksualno ponašanje

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera) i rizičnog seksualnog ponašanja kod adolescenata na prigodnom uzorku učenika drugog razreda srednjih škola u Osijeku i Vinkovcima. U istraživanju je sudjelovalo 258 učenika, od kojih su 67,9% bile sudionice, 31,9% sudionika dok se ostali sudionici nisu izjasnili. Sudionici su putem online obrasca ispunjavali upitnik pozitivnog razvoja mladih (Kratka verzija upitnika 5C modela; Geldhof i sur., 2014) te Indeksa rizičnog seksualnog ponašanja (Štulhofer, Jureša, Mamula, 2000). Kako bi se provjerila povezanost korišten je koeficijent korelacije te je mogućnost predviđanja rizičnog seksualnog ponašanja temeljem komponenata pozitivnog razvoja mladih provjerena hijerarhijskom regresijskom analizom. Rezultati istraživanja su pokazali kako su brižnost i karakter negativno povezani s rizičnim seksualnim ponašanjem te da se temeljem komponente karaktera i spola može predviđati rizično seksualno ponašanje. Konačno, ovo istraživanje pokazuje važnost pozitivnog razvoja mladih u prevenciji rizičnog seksualnog ponašanja adolescenata.

Ključne riječi: pozitivan razvoj mladih, rizično seksualno ponašanje, adolescenti

Positive Youth Development and risky sexual behavior

The aim of this research was to examine the correlation between factors of Positive Youth Development (competence, confidence, connection, care and character) and risky sexual behavior in adolescents on a random sample of second grade high school students in Osijek and Vinkovci. 258 students took part in the research, of which 67.9% were female participants, 31.9% male participants, while the other participants did not express themselves. The participants completed the Positive Youth Development Questionnaire (Short version of the 5C model questionnaire; Geldhof et al., 2014) and the Risky Sexual Behavior Index (Štulhofer, Jureša, Mamula, 2000) via an online form. To examine the correlation, correlation coefficient was used, and the possibility of predicting risky sexual behavior based on the components of Positive Development of young people was examined by hierarchical regression analysis. The results of the research show that caring and character are negatively related to risky sexual behavior and that based on the components of character and gender, risky sexual behavior can be predicted. Finally, this research shows the importance of Positive Youth Development in the prevention of risky sexual behavior among adolescents.

Key words: Positive Youth Development, risky sexual behavior, adolescents

Uvod

Adolescencija

Razdoblje adolescencije definirano je kao prijelazno razdoblje između djetinjstva i odrasle dobi (Berk, 2005). Sama riječ adolescencija dolazi od latinske riječi *adolescencia* što u prijevodu znači mladenaštvo ili mladost koja je obilježena razdobljem nemira i nestabilnosti, stoga se i samo razdoblje adolescencije naziva razdobljem bure i oluje, *njem. sturm und drang* (Hall, 1904; prema Rudan, 2004). Iako razdoblje adolescencije nije u potpunosti definirano, Stenberg (1993; prema Berk, 2005) razdoblje adolescencije dijeli na tri dijela te prvu fazu naziva ranom adolescencijom (od 11. do 14. godine), drugu fazu naziva srednjom adolescencijom (od 15. do 17. godine), a posljednju fazu naziva kasnom adolescencijom te je njezino trajanje od 19. do 21. godine. Drugi autori se ograđuju od točnog definiranja adolescencije jer ona započinje ulaskom u pubertet, odnosno biološkim promjenama koje dovode do potpunog tjelesnog, spolnog, emocionalnog i kognitivnog razvoja, a završava spremnošću osobe za ulazak u svijet odraslih što je značajno određeno društvenim i socijalnim okruženjem te ovo razdoblje za svaku osobu ima drugačije trajanje (Blakemore i Mills, 2014). Budući da je razdoblje adolescencije ujedno razdoblje velikih hormonalnih, spolnih i tjelesnih promjena, a te promjene utječu na ponašanje adolescenata te mnogi autori njihovo ponašanje smatraju prevrtljivim, odnosno nestabilnim (Berk, 2005). Osim prevrtljivosti, jedna od karakteristika adolescenata jest i ranjivost jer se adolescenti često osjećaju kao „stranci u vlastitom životu“ zbog svih navedenih promjena koje im se događaju (Marsh, Chan i MacBeth, 2017). No, osim što u ovom prijelaznom razdoblju postoji veća mogućnost za preuzimanje rizika kod mladih, ovo razdoblje predstavlja priliku za pozitivne promjene koje dovode do izgradnje stabilne i zdrave mlade osobe na način da se uče kako se nositi sa stresnim situacijama te sami biraju strategije suočavanja sa stresom (Curran i Wexler, 2017).

S obzirom na to da je adolescentima u ovako burnom razdoblju potrebna podrška okoline, najviše se oslanjaju na vršnjake jer se oni nalaze u istoj situaciji (Berk, 2005). Brojni autori navode kako vršnjaci predstavljaju ključni komponentu za lakšu prilagodbu adolescenata i stjecanje razvojnih kompetencija (Nesi i sur., 2018). Također, tijekom adolescencije većinom se pojavljuju dijadički odnosi te se stvara odnos između dviju osoba koje imaju slične interese i principe (Nesi i sur., 2018). Bez podrške vršnjaka i uz nedovoljnu uključenost roditelja, adolescenti većinom

podliježu buntovnom i nezrelom ponašanju. Dakle, češće će ulaziti u sukobe s odraslim osobama koje im predstavljaju autoritet, zatim češće će ulaziti u rizična ponašanja poput konzumiranja alkohola, cigareta i droge te nezaštićenih spolnih odnosa (Berk, 2005). Osim toga, njihov školski uspjeh i pogled na karijeru bit će smanjen u odnosu na adolescente koji tijekom ovog razdoblja imaju podršku roditelja i podršku prijatelja (Berk, 2005). No, uz podršku okoline mladi imaju razvijene i unutarnje zaštitne faktore koji im pomažu da se adaptiraju na promjene. Postoje nalazi koji ukazuju kako su razina samokontrole i sposobnost donošenja odluka jedne od najbitnijih komponenti za razvoj mlade osobe (Curran i Wexler, 2017).

Pozitivan razvoj mladih

Kako bi se povećavale interakcije adolescenata s odraslim osobama te vlastitom obitelji i okolinom osmišljeni su razni programi u kojima postoji takva interakcija što može biti još jedan zaštitni faktor u prijelazu adolescenata u svijet odraslih (Curran i Wexler, 2017). Takvi programi imaju temelj na modelu pozitivnog razvoja mladih koji je nastao devedesetih godina 20. stoljeća, a temeljio se na tome da se treba usmjeriti na jake karakterne osobine adolescenata, a ne na rješavanje njihovih deficita. Mnogi se psiholozi s deficitarnim modelom nisu slagali te su kao odgovor na njega osmislili model pozitivnog razvoja mladih, *eng. Positive youth development – PYD* (Burkhard i sur., 2020). Model se temelji na pretpostavci da će jake karakteristike mladih optimizirati njihov rast u odraslu osobu, a oslanja se na edukaciju, razumijevanje te uključivanje djece u proaktivne aktivnosti društva u kojemu žive (Lerner i sur., 2005). U literaturi se često spominje kako teorija modela pozitivnog razvoja mladih na adolescente gleda kao na resurse koje treba razvijati, a ne na probleme koji se trebaju riješiti, kako je to bilo u prošlosti (Lerner i sur., 2005).

Pozitivan razvoj mladih u Sjedinjenim Američkim Državama bio je zamišljen kao niz dobrovoljnih izvannastavnih aktivnosti, odnosno intervencija, s ciljem promicanja jakih snaga karaktera kao što su povezanost s drugim ljudima, otpornost, emocionalna i kognitivna stabilnost, duhovnost, samoodređenje, moralnost, samoučinkovitost, vlastiti identitet i prosocijalno ponašanje (Roth i Bruuks – Gunn, 1998). Osim toga, intervencije za cilj imaju poboljšanje zaštitnih čimbenika adolescenata te njihovo uključivanje u rad s vršnjacima i odraslima (Curran i Wexler, 2017). Dakle, intervencije pozitivnog razvoja mladih obuhvaćaju širok spektar domena ljudskih osobina, a često su se u prošlosti povezivale s programima prevencije nasilnog ponašanja te

upotrebe psihoaktivnih supstanci (Catalano i sur., 2004). Novija istraživanja pak pokazuju da se intervencije mogu povezati sa smanjenim problematičnim ponašanjem, ali ne i s manjim konzumiranjem psihoaktivnih supstanci (Durlak i sur., 2011).

Komponente pozitivnog razvoja mladih. Unutar modela pozitivnog razvoja mladih izdvojeno je pet komponenata za koje se smatra da su pozitivno povezane s boljim razvojem mladih. Taj je peterokomponentni model nazvan 5C modelom jer se odnosi na pet jakih osobina pojedinca: kompetencija, samosvijest, povezanost s drugima, brižnost i karakter (eng. *competence, confidence, connection, caring, character*) te su one ujedno i sredstva kojima se mogu opisati karakteristike adolescenata (Lerner i sur., 2005).

Kompetencija. Prva komponenta pozitivnog razvoja mladih odnosi se na kompetenciju koja označava pozitivan pogled na vlastite postupke, a promatrana je kroz tri razine: socijalnu, kognitivnu i obrazovnu (Catalano i sur., 2004). Socijalna kompetencija odnosi se na interpersonalne vještine poput komunikacije, asertivnosti, rješavanja sukoba te međusobnog pregovaranja što poboljšava odnose adolescenata s drugim ljudima (Shek i sur., 2012). Socijalna se kompetencija razvija vježbanjem emocionalnih i socijalnih vještina, a dovodi do većeg prihvaćanja pojedinca u društvo te njegovu socijalnu uključenost (Gomez – Lopez i sur., 2022). Naime, socijalna kompetencija ima i adaptivnu komponentu s obzirom na to da se pod konstruktom socijalne kompetencije smatra socijalna uključenost koja je za svakog adolescenta posebno važna kako bi se lakše prilagodio (Rodkin i Ryan, 2012). Svi elementi socijalne kompetencije podjednako su važni jer uključuju osobne elemente te ponašanje osobe koja treba zadovoljiti potrebe društva (Dirks i sur., 2018).

Uz socijalnu kompetenciju bitna je i kognitivna kompetencija adolescenata koja se odnosi na kritičko i kreativno mišljenje (Lerner i sur., 2005). Kognitivna kompetencija uključuje procese mišljenja te uspoređuje međusobne odnose mišljenja (Sun i Hui, 2012). Smatra se kako je izostanak kritičkog mišljenja prediktor problema tijekom adolescencije (Shek i sur., 2012) dok je učinak kritičkog mišljenja vidljiv na području intelektualnog razvoja, zdravstvenog odgoja, autonomije, donošenja ispravnih odluka, razvijanju zdrave slike o samima sebi (Sun i Hui, 2012). Uz kritičko mišljenje cjelokupnu sliku kognitivne kompetencije daje kreativno mišljenje koje se odnosi na smišljanje novih proizvoda koji imaju vrijednost i autonomiju, zatim generiranja i vrednovanja tuđih ideja te pronalaženja raznih alternativa prilikom rješavanja zadataka i problema

(Sun i Hui, 2012). Smatra se poželjnim da adolescenti prilikom rješavanja kognitivnih zadataka pokušaju pronaći kreativno i jedinstveno rješenje kako bi stvorili naviku rješavanja problema temeljem vlastitih ideja i načina (Sun i Hui, 2012).

Uz socijalnu i kognitivnu kompetenciju navodi se i obrazovna komponenta koja obuhvaća školski uspjeh, rezultate na testovima te prisustvovanje na nastavi (Lerner i sur., 2005). Obrazovna je kompetencija pozitivno povezana s poznavanjem i primjenom učinkovitih strategija učenja koje se odnose na prikupljanje, snimanje, sintetiziranje, pamćenje te korištenje informacija (Gettinger i Seibert, 2002). Osim toga, kako bi se stekla obrazovna kompetencija sam proces učenja trebao bi biti svrhovit te je samim time povezan s kognitivnom kompetencijom, a s obzirom na to da neki učenici najbolje uče u društvu za ovu je kompetenciju bitna i društvena kompetencija (Gettinger i Seibert, 2002). Dakle, da bi se moglo govoriti o konstruktivnoj kompetenciji i nekoga prozvati kompetentnim, svaka od navedene tri kompetencije trebala bi biti zadovoljena (Lerner i sur., 2005).

Samosvijest. Druga komponenta pozitivnog razvoja mladih jest samosvijest (eng. *confidence*). Neki autori samosvijest definiraju kao stupanj sigurnosti u vlastite sposobnosti i mogućnosti (Vierimaa i sur., 2012), dok neki drugi poput Lacković – Grgin (1994) samosvijest smatraju psihološkim konstruktom koji se objašnjava organizacijom iskustava osobe te svijest o sebi unutar te organizacije. Kod adolescenata se samosvijest može identificirati kao njihov stupanj sigurnosti u budućnost koja je vezana uz obrazovne ishode te očekivanja vezana uz buduća zanimanja (Gloppen i sur., 2010). Nadalje, Gloppen i suradnici (2010) navode da adolescenti, koji imaju izraženu crtu samosvijesti, pokazuju veću samokontrolu, prilagodljiviji su, bolje se nose sa stresom te sebe smatraju kompetentnijima što im u konačnici utječe na trenutni školski uspjeh, ali i očekivanja vezana uz daljnju karijeru. Suprotno tomu, adolescenti koji imaju nisku razinu samosvijesti češće se osjećaju depresivnima, nemaju volje za društvenim i socijalnim interakcijama te odbijaju rješavati nove zadatke u kojima postoji mogućnost gubitka (Lacković – Grgin, 1994).

Unutar konstrukta samosvijesti pripada i pojam svjesnosti o vlastitom identitetu. Kako bi se za nekoga moglo reći da je svjestan vlastitog identiteta, odnosno da ima razvijenu svijest o samome sebi, osoba mora znati kako razlikovati stvarnog sebe (onakav kakav on uistinu jest) i idealnog sebe, odnosno osobu kakvom bi on htio biti (Tsang i sur., 2012). Kod adolescenata se

često pojavljuje averzivna svijest o sebi koja usmjerava pojedinca na vlastite nedostatke i neuspjehe koji može dovesti do negativnog afekta i upuštanja u rizična ponašanja (Pokrajac-Buljan i sur., 2009). Osim toga, kombinacija negativnog afekta i averzivne svijesti o sebi kod adolescenata može dovesti do razvoja perfekcionizma koji narušava njihov realni pogled na život. Dakle, može doći do stvaranja raznih poremećaja jer će adolescenti htjeti biti savršeni što se pomoću medija još više naglašava (Pokrajac-Buljan i sur., 2009).

Povezanost s drugim ljudima. Konstrukt povezanosti s drugim ljudima (eng. *connection*) opisuje pozitivne odnose mladih s njihovom okolinom, uključujući članove obitelji, vršnjake i cjelokupnu zajednicu u kojoj žive (Lerner i sur., 2005). Posebna važnost ovog konstrukta leži u tome što se društvena pripadnost, odnosno povezanost s okolinom, smatra središnjim obilježjem u razvoju vlastite dobrobiti tijekom adolescencije (GillenO'Neel i Fuligni, 2013). Mnogi autori navode kako mladi izražavaju veće zadovoljstvo kvalitetom života ako imaju stabilne i pozitivne odnose s drugima što uključuje međusobno poštovanje te podržavanje (Clark i sur., 2018). Jedan od izazova za roditelje i adolescente jest održati međusobnu povezanost u razdoblju u kojem dijete treba prijeći u odraslu dob, a roditeljima je ta činjenica često teško prihvatljiva. Iz tog razloga često između roditelja i adolescenata može doći do nesuglasica (Keijsers i Poulin, 2013). Kako bi se nastavila zdrava povezanost potrebna je komunikacija o raznim temama, poput fizičkih promjena ili spolnost, a ključ takve komunikacije jest prilagodba novom razdoblju koje je za roditelja stresno na isti način kao i za adolescenta (Keijsers i Poulin, 2013). Osim odnosa s roditeljima, za adolescente je bitan i odnos s vršnjacima. Istraživanja pokazuju kako adolescenti koji slabije percipiraju pripadnost vršnjacima češće doživljavaju negativne emocije te se češće upuštaju u neprilagođena i rizična ponašanja (Shochet i Smith, 2014). No, ako se adolescenti osjećaju dijelom grupe i povezani su sa svojim vršnjacima, doživljavat će više pozitivnih afekata te će im i školski uspjeh biti bolji (GillenO'Neel i Fuligani, 2013). Osim što je u adolescenciji vidljivo češće preuzimanje rizika uz podršku vršnjaka, adolescenti nerijetko pokazuju i svoja prosocijalna ponašanja u zajednici o čemu se jako malo govori te nije dovoljno istraženo (Do i sur., 2017). Uz to, Do i suradnici (2017) navode da adolescenti preuzimaju rizik s namjerom prosocijalnog ponašanja, odnosno donose rizične odluke s namjerom da pomognu drugim ljudima, bez obzira na to poznaju li ih ili ne. Telzer i suradnici (2015) navode da se takva kombinacija rizičnog i prosocijalnog ponašanja događa jer se takva ponašanja događaju unutar živčanih sklopova čija se živčana vlakna međusobno dodiruju, odnosno preklapaju.

Brižnost. Četvrta komponenta pozitivnog razvoja mladih jest brižnost i odnosi se sposobnost pojedinca u iskazivanju suosjećanja i empatije (Lerner i sur., 2005). Istraživanja pokazuju kako razina empatije raste tijekom adolescencije te raste i briga o okolini što se može temeljiti na nalazima evolucijskih psihologa jer se u tom razdoblju adolescenti razvijaju u buduće roditelje (Allemand i sur., 2015). S obzirom na to, istraživanja pokazuju kako tijekom adolescencije postoje spolne razlike u doživljaju empatije. Djevojke, za razliku od mladića, bolje prepoznaju vlastite osjećaje, ali i osjećaje drugih te češće iskazuju emocionalnu zabrinutost prema drugima (Trentini i sur., 2022). Često je ovaj konstrukt u pozitivnoj korelaciji s konstruktom povezanosti s drugim ljudima. Boele i suradnici (2019) navode kako adolescenti koji imaju kvalitetnije veze sa svojim vršnjacima, pokazuju i veću brigu te višu razinu empatije prema njima. Samim time je pronađena je i pozitivna povezanost između brige i kvalitetnih veza s roditeljima (Boele i sur., 2019). S obzirom na kvalitetne odnose tijekom adolescencije i razvoj brižnosti prema drugima, autori smatraju kako se na taj način adolescenti osnažuju i pripremaju za život u svijetu odraslih, a naučene empatijske sposobnosti mogu im biti zaštitni faktor prilikom doživljavanja loših odnosa s drugim ljudima (Boele i sur., 2019). Nadalje, istraživanje Rieffe i Camodeca (2016) pokazuje da se adolescenti koji imaju smanjenu sposobnost empatije više upuštaju u rizična ponašanja, poput nasilja prema vršnjacima.

Karakter. Posljednji čimbenik pozitivnog razvoja mladih jest karakter koji predstavlja moralnost, integritet, vrijednosti ispravnog ponašanja te poštivanje društvenih i kulturalnih normi (Lerner i sur., 2005). Njegovanju karaktera među djecom i adolescentima uvelike doprinosi pozitivna psihologija pod čijim se utjecajem ovaj konstrukt počinje više istraživati (Shek i sur., 2019). Osim u modelu pozitivnog razvoja mladih, karakter je bitna komponenta u Bensonovom modelu koji se, uz konstrukt duhovnosti, smatra sredstvom važnim za razvoj adolescenata (Benson i sur., 2012). U istraživanjima je dobiveno kako duhovnost značajno pridonosi formiranju karaktera kod mladih jer je usko povezana s moralnim aspektima razvoja (Benson i sur., 2012). Nadalje, karakter se smatra prilično apstraktnim konstruktom kojega je teško objasniti, stoga su Peterson i Seligman (2004) operacionalizirali snage karaktera u šest dimenzija: mudrost i znanje, hrabrost, humanost, pravednost, umjerenost i transcedencija. Istraživanja pokazuju da snage karaktera predstavljaju zaštitne faktore pri raznim adolescentnim psihosocijalnim problemima poput depresije i suicidalnosti (Kim i sur., 2018). Međutim, pronađena je i njihova povezanost sa životnim zadovoljstvom, blagostanjem i akademskim postignućem te doprinosom zajednici

(Peterson i sur., 2007; Toner i sur., 2012). Mendez (2010) u svom istraživanju ističe važnost karaktera tijekom adolescencije jer karakter doprinosi razvoju moralnog, građanskog i vlastitog identiteta te zaštiti mentalnog zdravlja adolescenata.

Rizično seksualno ponašanje

Kako bi se operacionalizirao konstrukt rizičnog seksualnog ponašanja Štulhofer i suradnici (2000) su ga definirali kao svako seksualno ponašanje koje povećava vjerojatnost negativnog ishoda nekog seksualnog kontakta, a ishodi su podijeljeni u tri skupine: neželjene adolescentska trudnoća, zaraza spolno prenosivim bolestima te seksualna viktimizacija u što se ubraja nasilje, prijetnja nasiljem ili ucjena nekog izazvanog seksualnog kontakta (Štulhofer i sur., 2000). Pod rizičnim seksualnim ponašanjem smatra se svaki seksualni kontakt bez uporabe kontracepcijskih sredstava, upotreba alkohola i psihoaktivnih tvari prije spolnog odnosa te često mijenjanje spolnih partnera u kraćem vremenskom periodu. Smatra se da su upravo adolescenti najrizičnija dobna skupina koju karakterizira rizično seksualno ponašanje iz razloga što imaju naglašenu potrebu za traženjem vlastitog seksualnog identiteta te isprobavaju nove stvari kako bi do njega došli (Huterer i Nagy, 2019). Lacković – Grgin (2006) navodi kako su upravo adolescenti najizloženi rizičnom seksualnom ponašanju jer žele što prije odrasti i smatraju se odraslima, vole eksperimentirati, većinom su optimistični glede svoje budućnosti, uživaju u svakom trenutku, a pri tome ne razmišljaju o mogućim posljedicama.

Rizično seksualno ponašanje se kod adolescenata pojavljuje ponajviše zbog nedovoljne informiranosti o spolnosti i spolno prenosivim bolestima te stvaranju negativnog stava o kupnji i korištenju zaštite, uglavnom prezervativa (Huterer i Nagy, 2019). Nadalje, pokazalo se kako adolescenti osjećaju nelagodi i sram prilikom kupnje prezervativa, stoga se radije odlučuju na seksualne odnose bez zaštite (Kagesten i Reeuwijk, 2021) . Uz negativan stav o korištenju zaštite, jedan od bitnih prediktora rizičnog seksualnog ponašanja jest želja adolescenata za istraživanjem vlastitog tijela te tijela osobe drugog spola, zatim nedovoljno razvijene komunikacijske vještine kako bi s osobom drugog spola razgovarali o temama vezanim uz spolne odnose te zaštititi tijekom odnosa. Također, problemi se javljaju i u komunikaciji s roditeljima jer adolescenti većinom roditeljima ne govore o vlastitoj spolnosti, a roditelji ne smatraju da su njihova djeca u godinama kada im je spolnost dosta bitna tema (Štulhofer, 2000). Budući da im je odobravanje vršnjaka bitno kako bi se uklopili u društvo i vršnjačke grupe, adolescenti često ulaze u rizična seksualna

ponašanja samo kako bi se pokazali ispred svojih vršnjaka. Dakle, konformizam je također jedan od čimbenika koji potiče rizična seksualna ponašanja (Štulhofer, 2000).

PYD i rizično seksualno ponašanje

Kako bi se smanjilo rizično seksualno ponašanje adolescenata, potrebni su programi i strategije koje će educirati adolescente o mogućim posljedicama takvog ponašanja. Jedan od takvih programa temeljen je na modelu pozitivnog razvoja mladih (Pistoni i sur., 2023). Glavni uloga ovakvih projekata jest pomoći adolescentima u razlučivanju potencijalno štetnih seksualnih iskustava od onih koji su pozitivni kako bi očuvali svoj seksualni identitet, reproduktivno zdravlje, ali i mentalnu dobrobit (Kageste i Reeuwijk, 2021). Brojna istraživanja pokazuju kako su upravo čimbenici pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samosvijest, povezanost s drugima, brižnost i karakter) negativno povezani s rizičnim seksualnim ponašanjem te da se učestalosti ovog programa značajno smanjuju rizična ponašanja kod adolescenata (Leung i Linn, 2019). Osim toga, dobiveni su i nalazi u kojima čimbenici pozitivnog razvoja mladih negativno predviđaju rizična seksualna ponašanja (House i sur., 2010). U skladu s ovim nalazima postavljene su hipoteze ovog istraživanja.

Metoda

Cilj istraživanja

Ispitati odnos čimbenika pozitivnog razvoja mladih i rizičnog seksualnog ponašanja.

Problemi

P1: Ispitati povezanost čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera) i rizičnog seksualnog ponašanja te odrediti smjer te povezanosti.

P2: Provjeriti mogućnost predviđanja rizičnog seksualnog ponašanja temeljem čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera).

Hipoteze

H1: Postojat će značajna negativna povezanost između čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera) i rizičnog seksualnog ponašanja.

H2: Čimbenici pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samosvijest, povezanosti s drugima, brižnost i karakter) bit će negativni prediktori rizičnog seksualnog ponašanja.

Sudionici

Za potrebe ovog istraživanja korišten je prigodan uzorak od 285 učenika drugih razreda srednjih škola na području Osijeka i Vinkovaca. Iz osječkih srednjih škola bilo je 208 sudionika (73%), dok je iz Vinkovaca bilo njih 77 (27%). Nadalje, njih 189 (66,3%) pohađaju četverogodišnju ili peterogodišnju strukovnu školu, 71 (24,9%) pohađa gimnaziju, dok 25 (8,8%) sudionika pohađa trogodišnju strukovnu školu. Od 285 sudionika, 190 ih je ženskoga spola (66,7%), 91 muškog spola (31,9%), a četvero sudionika nije reklo kojeg su spola (1,4%). Prosječna dob sudionika jest 16 godina, dok je raspon dobi od 15 do 19 godina.

Instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja na samom je početku korišten demografski upitnik kojim se ispitivao spol sudionika, dob, vrsta škola koju pohađaju te grad u kojemu pohađaju školu (Osijek ili Vinkovci).

Kratka verzija upitnika 5C modela. Kratka verzija upitnika 5C modela (Geldhof i sur., 2014) namijenjena je ispitivanju čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samosvijest, povezanost s drugima, brižnost i karakter). Upitnik se sastoji od 34 čestice te svaki sudionik treba dati odgovor na skali Likertovog tipa od 1 do 5 (*1- uopće me ne opisuje; 2- slabo me opisuje; 3- umjereno me opisuje; 4-dobro me opisuje; 5-jako dobro me opisuje*). Upitnik čine 5 subskala prema 5 čimbenika 5C modela, kompetencija, samosvijest, povezanost s drugima, brižnost i karakter. Prva subskala je kompetencija te nju čine 6 čestica upitnika, a primjer jedne jest „*Imam mnogo prijatelja*“. Nadalje, druga subskala je samosvijest koju također čine 6 čestica, a primjer jedne čestice je „*Sve u svemu, drago mi je biti ja*“. Treća subskala je povezanost s drugima te nju čine osam čestica, a primjer jedne je čestice „*Mojim prijateljima je stalo do mene*“. Četvrta subskala jest brižnost i ima šest čestica te je primjer čestice za ovu subskalu „*Muči me kad vidim da se bilo kome događaju loše stvari*“. Posljednja subskala je karakter te nju čini osam čestica upitnika, a primjer jedne čestice jest „*Kad pogriješim ili upadnem u nevolju, preuzimam odgovornost za svoje postupke*“. Ukupan rezultat na svakoj subskali računa se kao zbroj odgovora na česticama te veći rezultat upućuje da je čimbenik pozitivnog razvoja mladih kod te osobe izraženiji. Cronbach alfa koeficijent pouzdanosti za subskalu kompetencija iznosi od $\alpha=.68$, za

subskalu samosvijest od $\alpha=.90$, za subskalu povezanost s drugima $\alpha=.79$, za subskalu brižnost od $\alpha=.90$ i za subskalu karakter od $\alpha=.68$

Indeks rizičnog seksualnog ponašanja (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Indeksom rizičnog seksualnog ponašanja ispituju se rizična seksualna ponašanja kod srednjoškolaca. Upitnik se sastoji od 6 čestica. Prva čestica glasi “ *S koliko si ukupno različitih osoba imao/la seksualni odnos?*“ te je potrebno unijeti brojčanu vrijednost. Iduća tri pitanja su pitanja koja se odnose na korištenje zaštite prilikom seksualnog odnosa na koja se odgovara s da ili ne, a primjer čestice glasi „*Jesi li ikad imao/la seksualni odnos s osobom o kojoj ne znaš ništa ili znaš jako malo?*“. Posljednja dva pitanja odnose se na čestinu korištenja alkohola i droge te je potrebno odgovor dati na skali Likertovog tipa od 4 stupnja (nikad, rijetko, ponekad, često). Primjer čestice je „*Koliko često si pio/la alkohol neposredno prije seksualnog odnosa?*“. Ukupan rezultat na ovoj skali računa se kao zbroj svih odgovora na česticama. Dakle, ukupan rezultat može biti u rasponu od 0 do 6, pri čemu 0 označava najmanje rizično seksualno ponašanje, a 6 označava najrizičnije seksualno ponašanje. Na primjeru čestice „*Jesi li ikad imao/la seksualni odnos s osobom o kojoj ne znaš ništa ili znaš jako malo?*“ odgovor „da“ nosi jedan bod, dok odgovor „ne“ nosi dva boda. Osim toga, ako se na česticu “ *S koliko si ukupno različitih osoba imao/la seksualni odnos?*“ odgovori s više od dvije osobe, takav odgovor donosi jedan bod, a dva ili manje nula bodova. Na kraju, čestice koje označavaju čestinu boduju se na način da se odgovori nikad i rijetko boduju s nula bodova, a odgovori ponekad i često s jednim bodom. No, u ovom se istraživanju ukupan rezultat formirao na drugi način jer se istraživanje provodilo na učenicima drugog razreda srednje škole, a u toj dobi je seksualno ponašanje još uvijek rijetko. Dakle, ukupan se rezultat na ovoj skali, u ovom istraživanju, računa na binarnoj skali pri čemu odgovor nikad ima vrijednost 0, a svi drugi odgovori imaju vrijednost 1. Na primjeru čestice „*Jesi li ikad imao/la seksualni odnos s osobom o kojoj ne znaš ništa ili znaš jako malo?*“ odgovoru „da“ pridružena je vrijednost 1, dok odgovoru „ne“ vrijednost 0. Osim toga, ako se na česticu “ *S koliko si ukupno različitih osoba imao/la seksualni odnos?*“ odgovor od 1 pa na više imaju vrijednost 1, a odgovor nula ima vrijednost 0. Dakle, svaki je pozitivan odgovor imao vrijednost 1, a svaki negativan 0 s obzirom na dob sudionika i činjenicu da je jako mali broj sudionika naveo da je dosada imao spolne odnose. Provjerena je i pouzdanost ovog indeksa koja iznosi $\alpha=.79$.

Postupak

Prije početka prikupljanja podataka i sudionika za ovo istraživanje, dobiveno je odobrenje za provedbu istog od strane Etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu. Istraživanje je provedeno u sklopu projekta kojim se testira 5C model pozitivnog razvoja mladih pod nazivom Testiranje 5C modela pozitivnog razvoja mladih: tradicionalno i digitalno mobilno mjerenje (P.R.O.T.E.C.T.) te je za potrebe projekta i ovog istraživanja bilo potrebno prikupiti suglasnosti roditelja jer se radi o maloljetnim sudionicima, odnosno srednjoškolicima. Sudionici su tijekom nastave ispunjavali online upitnik putem *SurveyMonkey* obrasca. Budući da je ovo longitudinalno istraživanje te se radi o drugoj točki mjerenja, sudionici su trebali unijeti šifre na početku ispunjavanja obrasca. Sudionici su šifrirani na način da su trebali unijeti drugo slovo svog imena, prvo i treće slovo prezimena te broj koji je ujedno i dan datuma njihovog rođenja. Svoj su pristanak za sudjelovanje u istraživanju dali prvim klikom na obrascu te im je navedeno da je istraživanje anonimno i dobrovoljno te da mogu odustati u bilo kojem trenutku. Za rješavanje upitnika bilo im je potrebno 30ak minuta.

Rezultati

Statistička obrada prikupljenih podataka napravljena je u programu *SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)*. No, prije same obrade, provedena je provjera opravdanosti korištenja parametrijskih statističkih postupaka pomoću Kolmogorov – Smirnovljeva testa. Dobiveni rezultati pokazuju kako distribucije rezultata na svim skalama značajno ne odstupaju od normalne te je opravdano koristiti parametrijske postupke pri obradi rezultata. Osim toga, provjerene su i vrijednosti indeksa zakrivljenosti (*eng. kurtosis*) i asimetričnosti (*eng. skewness*). Na oba su indeksa dobivene prihvatljive vrijednosti što se tiče upitnika 5C modela, odnosno skala kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugim ljudima, brižnosti te karaktera, dok je za indeks rizičnog seksualnog ponašanja dobivena veća vrijednost od uobičajene što se u ovom slučaju i očekivalo s obzirom na raspon odgovora. S obzirom na opravdanost korištenja parametrijskih postupka za obradu rezultata, u Tablici 1. navedeni su deskriptivni podaci varijabli koje su korištene u analizi.

Tablica 1. *Deskriptivni podaci svih korištenih varijabli u istraživanju*

Varijabla	N	Min	Max	M	SD
-----------	---	-----	-----	---	----

Kompetencija	285	1.00	4.83	3.46	.65
Samosvijest	285	1.00	5.00	3.77	.82
Povezanost s drugim ljudima	285	1.00	5.00	3.57	.67
Brižnost	285	1.00	5.00	4.07	.80
Karakter	285	1.50	5.00	3.89	.54
Rizično seksualno ponašanje	285	.00	.83	.04	.12

Deskriptivni podaci pokazuju na više procjene sudionika na skalama pozivnog razvoja mladih s tim da je najviša prosječna vrijednost na skali brižnosti, a najniža na skali kompetencije te je ovakav nalaz u skladu s dosadašnjim rezultatima istraživanja gdje su dobiveni slični rezultati (Gomez – Baya i sur., 2022). Uz to, aritmetičke sredine pokazuju kako su sudionici na skalama povezanosti s drugim ljudima, samosvijesti i karaktera slične. Osim toga, procjene sudionika na skali rizičnog seksualnog ponašanja također ukazuju na niže vrijednosti.

Nadalje, prva hipoteza predviđala je negativnu povezanost između čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera) i rizičnog seksualnog ponašanja. Kako bi se provjerila njihova povezanost te smjer te povezanosti, korišten je koeficijent korelacije te su rezultati prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. *Prikaz interkorelacije čimbenika pozitivnog razvoja mladih i rizičnog seksualnog ponašanja*

Varijabla	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1.Kompetencija	-	.54**	.56**	.09*	.20*	-.04	-.27**
2.Samosvijest		-	.64**	.09	.22**	-.01	-.12*
3.Pozvezanost s drugim ljudima			-	.27**	.36**	-.07	-.09
4.Brižnost				-	.60**	-.19**	.26**
5.Karakter					-	-.26**	.20**

6.Rizično seksualno ponašanje	-	.15*
7.Spol	-	-

*Napomena. *p<.05; **p<.01*

Testiranjem prve hipoteze dobivena je statistički značajna negativna povezanost između brižnosti i rizičnog seksualnog ponašanja ($r=-.15$; $p<.05$) te karaktera i rizičnog seksualnog ponašanja ($r=-.23$; $p<.01$). Za preostala tri čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetenciju, samosvijest i povezanost s drugim ljudima) nije dobivena statistički značajna povezanost, stoga je prva hipoteza djelomično potvrđena.

Nadalje, druga je hipoteza predviđala da će čimbenici pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samosvijest, povezanosti s drugima, brižnost i karakter) biti negativni prediktori rizičnog seksualnog ponašanja te kako bi se druga hipoteza provjerila provedena je hijerarhijska regresijska analiza. No, prije provedbe hijerarhijske regresijske analize potrebno je provjeriti opravdanost njezina korištenja. U tu svrhu provjerene su vrijednosti faktora povećanja varijance (VIF) i tolerancije. Pallant (2020) navodi kako vrijednosti tolerancije ne bi smjele biti manje od .01, dok vrijednosti faktora povećanja varijance (VIF) ne bi smjele biti veće od 10 jer u tom slučaju dolazi do multinkolinearnosti među varijablama. Budući da je najniža vrijednost tolerancije .475, a najviše vrijednosti VIF-a 2.103, opravdano je koristiti hijerarhijsku regresijsku analizu za obradu podataka ovog istraživanja. No prije svega provedena je jednostavna analiza varijance kako bi se provjerilo ima li razlike u rizičnom seksualnom ponašanju s obzirom na vrstu škole, no nije dobivena statistički značajna razlika ($F_{(2, 284)}= 2.14$, $p > .05$). Kako bi se provjerila druga hipoteza, za kriterij je korištena skala rizičnog seksualnog ponašanja, a vrijednosti analize vidljivi su u Tablici 3.

Tablica 3. *Prikaz hijerarhijske regresijske analize s kriterijem rizičnog seksualnog ponašanja*

Model	R ²	F	β
1.Korak	.02	6.56*	
Spol			.15*
2. korak	.10	6.51**	
Spol			.25**

Kompetencija	.05
Samosvijest	.05
Povezanost s drugima	.02
Brižnost	-.10
Karakter	-.27**

*Napomena. *p<.05; **p<.01*

Prvi je korak hijerarhijske regresijske analize uključivao kontrolnu varijablu spola, dok su u drugom koraku uključene komponentne pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samosvijest, povezanost s drugima, brižnost i karakter). Ovom je analizom utvrđeno kako spol u prvom koraku objašnjava 2% varijance, a komponente pozitivnog razvoja mladih 10%, dok cijeli model objašnjava 12% ukupne varijance. Osim toga, u Tablici 3. prikazano je kako je spol značajan prediktor rizičnog seksualnog ponašanja, odnosno da su osobe ženskog spola sklonije upuštanju u rizična seksualna ponašanja, dok je komponenta karaktera značajan negativan prediktor rizičnog seksualnog ponašanja, dakle druga je hipoteza većinski odbačena.

Rasprava

Positivan razvoj mladih jedan je od modela čija je učinkovitost povezana s boljim spolnim i reproduktivnim zdravljem adolescenata (Gavin i sur., 2010). Pistoni i suradnici (2023) smatraju kako osnaživanje adolescenata pristupom pozitivnog razvoja mladih poboljšava njihov seksualni život te im pomaže u pronalasku vlastitog seksualnog identiteta i preuzimanju odgovornosti za vlastite seksualne odluke. Dakle, može se zaključiti kako čimbenici pozitivnog razvoja mladih mogu biti povezani s rizičnim seksualnim ponašanjem te isto tako mogu biti i njegovi prediktori.

Nadalje, cilj je ovog istraživanja bio ispitati odnos čimbenika pozitivnog razvoja mladih i rizičnog seksualnog ponašanja te su u skladu s ciljem istraživanja postavljene dvije hipoteze. Prvom se hipotezom pretpostavljalo kako će postojati značajna negativna povezanost između čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera) i rizičnog seksualnog ponašanja. Dok se drugom hipotezom pretpostavljalo da će čimbenici pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samosvijest, povezanosti s drugima, brižnost i karakter) biti negativni prediktori rizičnog seksualnog ponašanja. Analizom rezultata istraživanja pokazalo se kako je prva hipoteza djelomično potvrđena, a druga hipoteza većinski odbačena.

Povezanost čimbenika pozitivnog razvoja mladih i rizičnog seksualnog ponašanja te mogućnost predviđanja

S obzirom na to da to da je prva hipoteza djelomično potvrđena, odnosno da je dobivena značajna negativna povezanost samo između brižnosti i rizičnog seksualnog ponašanja te karaktera i rizičnog seksualnog ponašanja, može se reći da su dobiveni nalazi djelomično u skladu s dosadašnjim istraživanjima. Osim toga, istraživanjem je dobiveno da je karakter statistički negativan značajan prediktor rizičnog seksualnog ponašanja, dok se ostali čimbenici pozitivnog razvoja mladih nisu pokazali značajnim prediktorima rizičnog seksualnog ponašanja što većinski nije u skladu s dosadašnjim nalazima mogućnosti predviđanja rizičnog seksualnog ponašanja temeljem čimbenika pozitivnog razvoja mladih. No, kao kontrolna varijabla u hijerarhijskoj regresijskoj analizi korištena je varijabla spola. Ženski se spol pokazao značajnim prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja što slijedi nalaze dosadašnjih istraživanja, dakle više je rizičnog seksualnog ponašanja kod ženskog spola (Pistoni i sur., 2023).

Kompetencija i rizično seksualno ponašanje. Budući da nije dobivena značajna povezanost između kompetencije i rizičnog seksualnog ponašanja, ovaj nalaz nije u skladu s dosadašnjim istraživanjima. Većina autora se bavilo istraživanjima raznih kompetencija, a ne kompetencije u širem smislu. Primjerice, House i suradnici (2010) su u svom istraživanju zaključili da akademska kompetencija umanjuje seksualnu inicijaciju te potiče uporabu kontracepcijskih sredstava, dakle što su učenici informiraniji, trebali bi se rjeđe upuštati u rizična seksualna ponašanja. Osim toga, Kagesten i Reeuwijk (2021) navode kako je socijalna kompetencija pozitivno povezana s jačanjem osjećaja za seksualnu dobrobit koja se može iskazivati na temelju samopoštovanja i poštovanja prema partneru te je na taj način vezana i uz reproduktivno zdravlje. S obzirom na to da su konzumacija alkohola i droga često povezani s rizičnim seksualnim ponašanjem, Schulman i Davies (2007) su utvrdili kako je model pozitivnog razvoja mladih utjecao na stavove adolescenata o konzumaciji alkohola i psihoaktivnih tvari, odnosno da je kognitivna kompetencija imala ulogu u stvaranju negativnih stavova adolescenata o korištenju tih supstanci. Nadalje, drugom se hipotezom pretpostavljalo kako će kompetencija biti negativan prediktor rizičnog ponašanja te je takav nalaz djelomično u skladu s istraživanjem Housea i suradnika (2010) koji su u svome istraživanju dobili kako je socijalna kompetencija negativan prediktor rizičnog seksualnog ponašanja, dok za kognitivnu, emocionalnu i moralnu kompetenciju nisu pronašli takav nalaz. Smatraju kako je socijalna kompetencija najznačajniji prediktor rizičnog

seksualnog ponašanja jer upravo socijalno okruženje u kojem adolescent odrasta, obitelj i vršnjaci, ima najveći utjecaj na ponašanje adolescenata pa tako i na rizična seksualna ponašanja. S obzirom da se u istraživanjima povezanosti kompetencije i rizičnog seksualnog ponašanja kompetencija dijelila na emocionalnu, socijalnu, kognitivnu i moralnu, izostanak povezanosti u ovom istraživanju može se pronaći u tome da se kompetencija gledala kao nadređeni pojam te da postoji mogućnost dobivanja drugačijih nalaza ako bi se posebno gledala povezanost svake od četiri komponente kompetencije i rizičnog seksualnog ponašanja.

Samosvijest i rizično seksualno ponašanje. U ovom se istraživanju pretpostavilo da će samosvijest biti negativno povezana s rizičnim seksualnim ponašanjem te da će se pokazati njezinim prediktorom. Istraživanja pokazuju da je utvrđena djelomična negativna povezanost samosvijesti i rizičnog seksualnog ponašanja. Dakle, Gloppen i suradnici (2010) su dobili negativnu povezanost između komponente povezane s vjerom u pozitivnu budućnost i samoodređenja, dok za mišljenje o vlastitom identitetu nisu dobili takvu povezanost. S obzirom da nisu uzimali u obzir samosvijest kao nadređeni konstrukt, već su gledali povezanost komponenti samosvijesti, moguće da bi dobili drugačije nalaze. Osim toga, potvrđeno je da mladi koji su više procjenjivali svoju samosvijest ranije stupaju u spolne odnose što za posljedicu može imati rizično ponašanje jer se smatra da osobe koje ranije uđu u spolne odnose imaju manje znanja o seksualnosti od starijih adolescenata (Ahn i Yang, 2023). Nadalje, Belošević i suradnici (2021) su u svome istraživanju ispitivali doprinos čimbenika otpornosti, među kojima se nalazi i samosvijest, u objašnjavanju rizičnog seksualnog ponašanja. Budući da se samosvijest nije pokazala relevantnim prediktorom, autori smatraju da se razlog krije u tome što se kod adolescenata svijest o sebi i samoučinkovitost počinju kasnije razvijati u odnosu na razdoblje u kojemu se odlučuju za spolne odnose. Isto tako, smatraju da mladi u tom razdoblju precjenjuju svoju razinu samosvijesti kako bi se osjećali odraslije (Belošević i sur., 2021).

Povezanost s drugim ljudima i rizično seksualno ponašanje. Iako brojna istraživanja pokazuju negativnu povezanost odnosa s drugim ljudima i rizičnog seksualnog ponašanja te povezanost s drugim ljudima kao prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja, u ovom istraživanju nije dobiven takav nalaz. Budući da se povezanost s drugima u kontekstu pozitivnog razvoja mladih najviše poistovjećuje odnosu s roditeljima, u Hong Kongu je provedeno istraživanje koje pokazuje utjecaj roditelja na stav mladih o seksualnom ponašanju. Kod adolescenata koji su sa

svojom roditeljima razgovarali o seksualnosti te koje su roditelji savjetovali o korištenju zaštite, vidljivi su nerizični obrasci stava o seksualnosti, dok kod adolescenata koji nisu imali otvoren odnos s roditeljima nije pronađena nikakva značajna razlika (Lai, 2014). Nadalje, brojna istraživanja pokazuju kako su, uz roditelje, vršnjaci bitni u životu adolescenata te se vidi njihova negativna povezanost s rizičnim seksualnim ponašanjem, no Walsh i suradnici (2022) nisu dobili takvu povezanost. Naime, oni su ispitivali učinkovitost programa *Peer Group Connection*, programa pozitivnog razvoja mladih koji je bio usmjeren samo na odnose s vršnjacima i na rizično seksualno ponašanje mladih. Ispitivali su odnos seksualne inicijacije, broj spolnih partnera i učestalost spolnih odnosa s učinkovitošću programa, pri čemu su imali eksperimentalnu i kontrolnu grupu, odnosno grupu koja je slušala program i grupu koja nije slušala program te nisu utvrdili značajnu razliku. Smatraju da je takav nalaz dobiven iz razloga što su mladi informiraniji po pitanju seksualnosti u odnosu na razdoblje početaka pozitivnog razvoja mladih te da vršnjaci možda nemaju više toliku ulogu koju su imali tada s obzirom na dostupnost medija i društvenih mreža koji u današnje vrijeme zamjenjuju vršnjake (Walsh i sur., 2022). Nadalje, u ovom se istraživanju konstrukt povezanosti s drugim ljudima nije pokazao značajnim prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja što je u skladu s istraživanjem Confalonierija i suradnika (2020) koji su ispitivali je li povezanost s roditeljima prediktor sekstinga kod adolescenata koji se također može smatrati rizičnim seksualnim ponašanjem. Oni su dobili nalaz kako je popustljivi roditeljski odgojni stil pozitivan prediktor rizičnog seksualnog ponašanja, odnosno sekstinga, gdje su adolescenti izvještavali da s roditeljima imaju prijateljske odnose te s njima razgovaraju o seksualnosti, ali u takvim je odnosima smanjena razina roditeljskog nadzora i kontrole što može utjecati na rizična ponašanja adolescenata (Confalonieri i sur., 2020).

Brižnost i rizično seksualno ponašanje. Ovim je istraživanjem dobivena negativna povezanost brižnosti i rizičnog seksualnog ponašanja što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima iste povezanosti, no brižnost se nije pokazala značajnim prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja. Istraživanje na uzorku američkih adolescenata pokazuje da postoji negativna povezanost između samoprocjena empatije i podrške drugim ljudima te rizičnog seksualnog ponašanja unutar četiri grupe ispitanika, muškaraca i žena bijele rase te muškaraca i žena crne rase (Evans i sur., 2004). Osim toga, Hernandez i suradnici (2021) su u svome istraživanju ispitivali povezanost empatije i sekstinga te dobili negativnu povezanost kod muških sudionika, dok se kod sudionica povezanost nije pokazala značajnom što ukazuje na potvrdu ranijih istraživanja koja su

već pokazala razlike među spolovima, pogotovo kod konstrukta empatije (Trentini i sur., 2022). Također, na uzorku adolescenata u Kolumbiji i Peruu dobivena je negativna povezanost brižnosti kao konstrukta modela pozitivnog razvoja mladih koji je proveden u tim zemljama i rizičnog seksualnog ponašanja, uporabe alkohola i droga te nasilničkog ponašanja. Ovaj se model smatra jako važnim za te zemlje jer je stopa kriminala jako visoka te su mladi izloženi svim vrstama rizičnog ponašanja (Manrique-Milliones i sur., 2021). Nadalje, u ovom se istraživanju brižnost nije pokazala kao značajan prediktor rizičnog seksualnog ponašanja te je u skladu s nalazom Mitchella i suradnika (2021) gdje se također nije pokazala značajnom. Utvrdili su kako je empatija značajan negativan prediktor medijske izloženosti seksualnim sadržajima mladih. Dakle, empatija je na neki način imala poboljšavajući učinak na izloženost seksualnim sadržajima te se pretpostavlja da bi tako mogla utjecati i na ponašanja adolescenata. Ovo istraživanje može služiti kao smjernica za razumijevanje na koji način briga za druge i empatija utječu na izloženost adolescenata seksualnim sadržajima putem medija koji su u kombinaciji s individualnim razlikama te koja je njihova uloga u rizičnom seksualnom ponašanju adolescenata (Mitchell i sur., 2021).

Karakter i rizično seksualno ponašanje. Kako se i pretpostavljalo, u ovom je istraživanju dobivena značajna negativna povezanost između komponente karaktera i rizičnog seksualnog ponašanja te se karakter pokazao negativnim prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima. Uloga karaktera u stupanju u rizična seksualna ponašanja vidljiva je kod učenika koji su imali odobravajući stav prema izvanbračnim spolnim odnosima na upitnicima samoprocjena koji su se češće upuštali u rizična ponašanja od onih učenika koji su imali suprotan stav, odnosno od onih koji nisu odobravali izvanbračne spolne odnose. (Leung i Linn, 2019). Osim toga, negativna povezanost karaktera i rizičnog seksualnog ponašanja dobivena je u istraživanju gdje se ispitala povezanosti konzumiranja alkohola, agresivnog ponašanja, nezaštićenog spolnog odnosa, mentalnog zdravlja i snaga karaktera. Negativna je povezanost s karakterom dobivena za varijable konzumiranja alkohola, agresivnog ponašanja i nezaštićenog spolnog odnosa, dok se pozitivna povezanost dobila za varijablu mentalnog zdravlja i karaktera (Overton, 2013). Također, Lewis i suradnici (2016) su u svom istraživanju ispitali povezanost rizičnog ponašanja i karaktera na dvije razine učenika, oni koji su napustili školu i oni koji su upisali fakultet. Dobili su nalaz kako je veća negativna povezanost karaktera (moralnih vrijednosti i društvenih vještina poput humanosti i hrabrosti) i rizičnog ponašanja dobivena kod učenika koji su upisivali fakultet. Takav nalaz upućuje na to da se model jačanja snaga karaktera treba više

usmjeriti na strukovne škole gdje češće dolazi do odustajanja učenika od školovanja, pogotovo u zemljama u kojima je prisutna velika etnička raznolikost (Lewis i sur., 2016). Nadalje, sukladno nalazu negativne povezanosti karaktera i rizičnog seksualnog ponašanja, u ovom se istraživanju karakter pokazao i prediktorom istog ponašanja. Prijašnja istraživanja također ukazuju na mogućnost predviđanja rizičnog seksualnog ponašanja temeljem karaktera poput istraživanja Housea i suradnika (2010) koji su ispitivali povezanost subkonstrukata karaktera, prosocijalnih normi i duhovnosti, s učestalošću spolnih odnosa, ranih spolnih odnosa, korištenjem prezervativa i drugih kontracepcijskih sredstava, seksualnom namjerom i neželjenom trudnoćom. Dobiveni nalaz sugerira da su prosocijalne norme i duhovnost pozitivno povezane s korištenjem prezervativa i drugih kontracepcijskih sredstava te se oba subkonstrukta karaktera smatraju negativnim prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja. No, za subkonstrukt vjerske pripadnosti nije dobivena značajna povezanost te su potrebna daljnja istraživanja kojima bi se mogla razumjeti povezanost nadređenog konstrukta karaktera i rizičnog seksualnog ponašanja (House i sur., 2010).

Spol i rizično seksualno ponašanje. Uz karakter, ženski spol se također pokazao prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja u ovom istraživanju što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima (Abajobir i sur., 2017). Najveća povezanost ženskog spola i rizičnog seksualnog ponašanja dobivena je u situaciji kada su pripadnice ženskog spola ujedno bile i žrtve seksualnog nasilja u djetinjstvu te su ujedno i prediktori takvog ponašanja (Abajobir i sur., 2017). Osim spola u istom je istraživanju dobiveno kako je i zlostavljanje tijekom djetinjstva prediktor rizičnog seksualnog ponašanja u adolescenciji, ali i kasnijim razdobljima života (Abajobir i sur., 2017). Isto tako, u kontekstu pozitivnog razvoja mladih, ženski se spol pokazao prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja (Harris i Cheney, 2018). Nakon izlaganja intervencijama pozitivnog razvoja mladih, postojala je značajna vjerojatnost kako će apstinirati ili koristiti kontracepcijska sredstva te imati manji broj spolnih partnera u odnosu na dječake. Također, imale su veću razinu samoučinkovitosti pri odbijanju neželjenog spolnog odnosa te smanjenu percipiranu važnost spolnog odnosa iz materijalnih razloga (Harris i Cheney, 2018). Također, sličan je rezultat dobiven u istraživanju na uzorku srednjoškolaca na Floridi gdje se ženski spol pokazao prediktorom adolescentske trudnoće, rizičnog seksualnog ponašanja i seksualne namjere nakon izlaganja programa *Teen Outreach Programme (TOP)* čije su komponente slične komponentama pozitivnog razvoja mladih (Daley i sur., 2019). Nadalje, Arbeit i suradnici (2014) su u svome istraživanju ispitivali odnos konzumiranja alkohola i agresivnog ponašanja s rizičnim seksualnim ponašanjem

gdje se prediktorom pokazao muški spol te sugeriraju smjernice za buduća istraživanja koja bi se u većoj mjeri trebala primjenjivati na uzorku obaju spolova kako bi se smanjilo rizično seksualno ponašanje.

Doprinosi i implikacije

Učinci pozitivnog razvoja mladih pokazali su se korisnim u promicanju nerizičnog seksualnog ponašanja i spolnog zdravlja kod adolescenata (Harris i Cheney, 2018). Razne intervencije pokazuju značajne negativne povezanosti komponenata pozitivnog razvoja mladih i broja spolnih partnera, korištenja kontracepcijskih sredstava te smanjene stope neželjene maloljetničke trudnoće, no trebalo bi se dodatno ispitati učinak tih intervencija na između kultura i različitih socioekonomskih statusa (Harris i Cheney, 2018). Osim toga, ovo istraživanje pokazuje doprinos ranijim istraživanjima za karakter i brižnost koji su negativno povezani s rizičnim seksualnim ponašanjem. Dakle, pokazivanje empatije prema drugima i briga za druge igraju važnu ulogu u životima adolescenata koji su povezani s nerizičnim seksualnim ponašanjem. Uz brižnost, snaga karaktera također je povezana s rizičnim seksualnim ponašanjem što se može povezati s tim da se u Hrvatskoj mladi vode moralnim standardima i prosocijalnim normama pri odabiru vlastitog ponašanja. Dakle, školski sustav trebao bi jačati snage karaktera svakog učenika te na taj način povezano djelovati i na ostale domene ponašanja adolescenata, od kojih je jedno rizično seksualno ponašanje. Nadalje, ženski se spol pokazao prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja što je doprinos istraživanjima na ovoj dobnoj skupini.

Ograničenja, nedostaci i preporuke za buduća istraživanja

S obzirom na to da je ovo istraživanje provedeno na uzorku učenika drugih razreda srednjih škola u Osijeku i Vinkovcima, potrebna su daljnja istraživanja kako bi se ovi rezultati mogli generalizirati na cijelu populaciju. Ono što predstavlja ograničenje ovom istraživanju jest problematičnost skale rizičnog seksualnog ponašanja i način formiranja rezultata s obzirom da je bila potrebna korekcija zbog dobi sudionika. Dakle, skala je prilagođena osobama koje su već imale spolne odnose i na taj se način ispituje njihovo rizično seksualno ponašanje. No, sudionici ovog istraživanja bili su učenici drugog razreda srednje škole te velika većina njih dosada nije imala nikakav spolni odnos, stoga su dobiveni niski rezultati na skali rizičnog seksualnog ponašanja što, također, ima efekt na povezanost s drugim varijablama, odnosno komponentama pozitivnog razvoja mladih. Nadalje, kako bi se utvrdila povezanost kompetencije i rizičnog

seksualnog ponašanja, kompetencija bi se trebala gledati na više razina kao i u dosadašnjim istraživanjima. Isto tako, jedna od preporuka za buduća istraživanja jest svakako provedba ovog istraživanja u nekom drugom području Hrvatske ili čak u drugim zemljama kako bi se moglo vidjeti postoje li kulturalne razlike u rezultatima ovog istraživanja. Također, bilo bi zanimljivo vidjeti istraživanja na drugom uzorku, npr. maturantima ili studentima prve godine preddiplomskog studija kod kojih je učestalost spolnih odnosa veća u odnosu na učenike drugog razreda srednje škole. Osim toga, važno je navesti da se ovakvo istraživanje može ponoviti korištenjem nekog drugog upitnika za rizično seksualno ponašanje koji bi sadržavao više pitanja o rizičnom seksualnom ponašanju online koje je sve više prisutno u današnjem društvu te koje je možda prisutnije kod učenika drugog razreda srednje škole.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos čimbenika pozitivnog razvoja mladih i rizičnog seksualnog ponašanja te su u skladu s ciljem istraživanja postavljeni problemi i hipoteze. Prvi je problem bio ispitati povezanost čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera) i rizičnog seksualnog ponašanja te odrediti smjer te povezanosti, dok je drugi problem bio provjeriti mogućnost predviđanja rizičnog seksualnog ponašanja temeljem čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera). Sukladno tome, postavljene su i dvije hipoteze koje su predviđale da će postojati značajna negativna povezanost između čimbenika pozitivnog razvoja mladih (kompetencije, samosvijesti, povezanosti s drugima, brižnosti i karaktera) i rizičnog seksualnog ponašanja te da će čimbenici pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samosvijest, povezanosti s drugima, brižnost i karakter) biti negativni prediktori rizičnog seksualnog ponašanja. Kako bi se provjerile hipoteze provedena je statistička analiza podataka te je prva hipoteza djelomično potvrđena, a druga hipoteza većinski odbačena. Dakle, komponente brižnosti i karaktera negativno su povezane s rizičnim seksualnim ponašanjem, dok se za kompetenciju, samosvijest i povezanost s drugima nije dobila značajna povezanost. Nadalje, značajnim se negativnim prediktorom rizičnog seksualnog ponašanja pokazala komponenta karaktera te se prediktorom pokazao i ženski spol, dok se druge komponente nisu pokazale značajnim prediktorima. Svakako, potrebna su daljnja istraživanja kako bi se utvrdila povezanost komponenta pozitivnog razvoja mladih i rizičnog seksualnog ponašanja kako bi se ta povezanost mogla generalizirati.

Literatura

- Abajobir, A. A., Kisely, S., Maravilla, J. C., Williams, G. i Najman, J. M. (2017). Gender differences in the association between childhood sexual abuse and risky sexual behaviours: A systematic review and meta-analysis. *Child abuse & neglect*, 63, 249-260. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.11.023>.
- Ahn, J. i Yang, Y. (2023). Relationship between self-esteem and risky sexual behavior among adolescents and young adults: A systematic review. *American Journal of Sexuality Education*, 18(3), 484-503. <https://doi.org/10.1080/15546128.2022.2118199>.
- Allemand, M., Steiger, A. E. i Fend, H. A. (2015). Empathy development in adolescence predicts social competencies in adulthood. *Journal of personality*, 83(2), 229-241. <https://doi.org/10.1111/jopy.12098>.
- Arbeit, M. R., Johnson, S. K., Champine, R. B., Greenman, K. N., Lerner, J. V. i Lerner, R. M. (2014). Profiles of problematic behaviors across adolescence: Covariations with indicators of positive youth development. *Journal of youth and adolescence*, 43, 971-990. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0092-0>.
- Belošević, M., Selestrin, Z. i Ferić, M. (2021). Doprinos individualnih čimbenika otpornosti u objašnjenju rizičnog seksualnog ponašanja adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 28(3), 555-581. <https://hrcak.srce.hr/287437>.
- Benson PL, Roehlkepartain EC i Scales PC (2012). In: Miller LJ, editor. Spirituality and Positive Youth Development; Oxford:Oxford Handbooks Online.
- Berk, L. (2005). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Blakemore, S. J. i Mills, K. L. (2014). Is adolescence a sensitive period for sociocultural processing?. *Annual review of psychology*, 65, 187-207. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115202>.
- Boele, S., Van der Graaff, J., De Wied, M., Van der Valk, I. E., Crocetti, E. i Branje, S. (2019). Linking parent–child and peer relationship quality to empathy in adolescence: A multilevel meta-analysis. *Journal of youth and adolescence*, 48, 1033-1055. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-00993-5>.

- Burkhard, B. M., Robinson, K. M., Murray, E. D. i Lerner, R. M. (2020). *Positive Youth Development: Theory and Perspective. The Encyclopedia of Child and Adolescent Development, 1–12*. <https://doi.org/10.1002/9781119171492.wecad310>.
- Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A., Lonczak, H. S. i Hawkins, J. D. (2004). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *The annals of the American academy of political and social science, 591*(1), 98-124. <https://doi.org/10.1177/0002716203260102> .
- Clark, J. L., Algoe, S. B. i Green, M. C. (2018). Social network sites and well-being: The role of social connection. *Current Directions in Psychological Science, 27*(1), 32-37. <https://doi.org/10.1177/0963721417730833>.
- Confalonieri, E., Cucci, G., Olivari, M. G., Parise, M., Borroni, E. i Villani, D. (2020). What are you sexting? Parental practices, sexting attitudes and behaviors among Italian adolescents. *BMC psychology, 8*(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00425-1>.
- Curran, T. i Wexler, L. (2017). School-based positive youth development: A systematic review of the literature. *Journal of school health, 87*(1), 71-80. <https://doi.org/10.1111/josh.12467> .
- Daley, E. M., Marhefka, S. L., Wang, W., Noble, C. A., Mahony, H., Arzola, S., ... i Walsh-Buhi, E. R. (2019). Longitudinal evaluation of the Teen Outreach Programme: Impacts of a health promotion programme on risky sexual behaviours. *Health Education Journal, 78*(8), 916-930. <https://doi.org/10.1177/0017896919857777>.
- Dirks, M. A., Dunfield, K. A. i Recchia, H. E. (2018). Prosocial behavior with peers: Intentions, outcomes, and interpersonal adjustment. In W. M. Bukowski, B. Laursen, & K. H. Rubin (Eds.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups*, 243–264.
- Do, K. T., Moreira, J. F. G. i Telzer, E. H. (2017). But is helping you worth the risk? Defining prosocial risk taking in adolescence. *Developmental cognitive neuroscience, 25*, 260-271. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2016.11.008>.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B, Taylor, R. D. i Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: a meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development, 82*(1), 405–432. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x>.

- Evans, A. E., Sanderson, M., Griffin, S. F., Reininger, B., Vincent, M. L., Parra-Medina, D., ... i Taylor, D. (2004). An exploration of the relationship between youth assets and engagement in risky sexual behaviors. *Journal of Adolescent Health, 35*(5), 424-521. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2004.02.008>.
- Gavin, L. E., Catalano, R. F., David-Ferdon, C., Gloppen, K. M. i Markham, C. M. (2010). A review of positive youth development programs that promote adolescent sexual and reproductive health. *Journal of adolescent Health, 46*(3), 75-91. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.11.215>.
- Geldhof, G. J., Bowers, E. P., Boyd, M. J., Mueller, M. K., Napolitano, C. M., Schmid, K. L., Lerner, J. V. i Lerner, R. M. (2014). Creation of short and very short measures of the five Cs of positive youth development. *Journal of Research on Adolescence, 24*(1), 163–176. <https://doi.org/10.1111/jora.12039>.
- Gettinger, M. i Seibert, J. K. (2002). Contributions of study skills to academic competence. *School psychology review, 31*(3), 350-365. <https://doi.org/10.1080/02796015.2002.12086160>.
- Gillen O’Neel, C. i Fuligni, A. (2013). Longitudinal study of school belonging and academic motivation across high school. *Child Development, 84*(2), 678–692. doi:10.1111/j.1467-8624.2012.01862.
- Gloppen, K. M., David-Ferdon, C. i Bates, J. (2010). Confidence as a predictor of sexual and reproductive health outcomes for youth. *Journal of Adolescent Health, 46*(3), 42-58. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.11.216>.
- Gomez-Baya, D., Babić Čikeš, A., Hirnstein, M., Kurtović, A., Vrdoljak, G. i Wium, N. (2022). Positive Youth Development and Depression: An Examination of Gender Differences in Croatia and Spain. *Frontiers in Psychology, 6282*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.689354>
- Gomez-Lopez, M., Viejo, C., Romera, E. M. i Ortega-Ruiz, R. (2022). Psychological well-being and social competence during adolescence: Longitudinal association between the two phenomena. *Child Indicators Research, 15*(3), 1043-1061.
- Harris, L. W. i Cheney, M. K. (2018). Positive youth development interventions impacting the sexual health of young minority adolescents: A systematic review. *The Journal of Early Adolescence, 38*(1), 74-117. <https://doi.org/10.1177/0272431615578693>.

- Hernández, M. P., Schoeps, K., Maganto, C. i Montoya-Castilla, I. (2021). The risk of sexual-erotic online behavior in adolescents–Which personality factors predict sexting and grooming victimization?. *Computers in human behavior*, 114, 106-569.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106569>.
- House, L. D., Bates, J., Markham, C. M. i Lesesne, C. (2010). Competence as a predictor of sexual and reproductive health outcomes for youth: A systematic review. *Journal of Adolescent Health*, 46(3), 7-22. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.12.003>.
- Huterer, N. i Nagy, A. (2019). Rizično seksualno ponašanje adolescenata. *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, 3(3), 137-150.
- Kagesten, A. i Reeuwijk, M. (2021). Healthy sexuality development in adolescence: Proposing a competency-based framework to inform programmes and research. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 29(1), 104-120.
<https://doi.org/10.1080/26410397.2021.1996116>.
- Keijsers, L. i Poulin, F. (2013). Developmental changes in parent–child communication throughout adolescence. *Developmental psychology*, 49(12), 2301-2308.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0032217>.
- Kim, H. R., Kim, S. M., Hong, J. S., Han, D. H., Yoo, S. K., Min, K. J. i Lee, Y. S. (2018). Character strengths as protective factors against depression and suicidality among male and female employees. *BMC public health*, 18(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5997-1>.
- Lacković – Grgin, K. (1994). *Samopoumanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Naklada Slap.
- Lai, Y. C. (2014). An exploratory description of Hong Kong parents' approach to sex education for preschool children. *The International Journal of Early Childhood Learning*, 20(2), 1. [10.18848/2327-7939/CGP/v20i02/48414](https://doi.org/10.18848/2327-7939/CGP/v20i02/48414).
- Leung, H. i Lin, L. (2019). Adolescent sexual risk behavior in Hong Kong: prevalence, protective factors, and sex education programs. *Journal of adolescent health*, 64(6), 52-58. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2018.12.007>.
- Lernen, R. M., Brown, J. D. i Kier, C. (2005). *Adolescence: Development, diversity, context, and application (Canadian Ed)*. Toronto: Pearson.

- Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J. B., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., Naudeau, S., Jelicic, H., Alberts, A., Ma, L., Smith, L. M., Bobek, D. L., Richman-Raphael, D., Simpson I., DiDenti Christiansen E. i Von Eye, A. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H study of positive youth development. *The journal of early adolescence, 25*(1), 17-71.
- Lewis, K. M., Vuchinich, S., Ji, P., DuBois, D. L., Acock, A., Bavarian, N., ... i Flay, B. R. (2016). Effects of the Positive Action program on indicators of positive youth development among urban youth. *Applied Developmental Science, 20*(1), 16-28. <https://doi.org/10.1080/10888691.2015.1039123>.
- Manrique-Millones, D. L., Pineda-Marin, C. P., Millones-Rivalles, R. B. i Dimitrova, R. (2021). The 7Cs of positive youth development in Colombia and Peru: A promising model for reduction of risky behaviors among youth and emerging adults. *Handbook of Positive Youth Development: Advancing Research, Policy, and Practice in Global Contexts*, 35-48. https://doi.org/10.1007/978-3-030-70262-5_3.
- Marsh, I. C., Chan, S. W. i MacBeth, A. (2018). Self-compassion and psychological distress in adolescents—a meta-analysis. *Mindfulness, 9*, 1011-1027.
- Méndez, E. T. (2010). Positive Youth Development and Spirituality: From Theory to Research [review]/Lerner, R., Roeser, R., & Phelps, E. *Journal of Applied Christian Leadership, 4*(2), 74-78.
- Mitchell, K. M., Ellithorpe, M. E. i Bleakley, A. (2021). Sex and violence in the movies: Empathy as a moderator of the exposure-behavior relationship in adolescents. *The Journal of Sex Research, 58*(3), 322-330. <https://doi.org/10.1080/00224499.2021.1873226>.
- Nesi, J., Choukas-Bradley, S. i Prinstein, M. J. (2018). Transformation of adolescent peer relations in the social media context: Part 1—A theoretical framework and application to dyadic peer relationships. *Clinical child and family psychology review, 21*, 267-294. <https://doi.org/10.1007/s10567-018-0261-x>.
- Overton, W. F. (2013). Relationism and relational developmental systems: A paradigm for developmental science in the postCartesian era. In R. M. Lerner & P. L. Benson (Eds.),

- Advances in Child Development and Behavior*, 44, 21–64.
<https://doi.org/10.1007/s10964-014-0092-0>.
- Pallant, J. (2013). SPSS survival manual. McGraw-Hill Education
- Peterson, C. i Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification* (Vol. 1). Oxford University Press.
- Pistoni, C., Martinez Damia, S., Alfieri, S., Marta, E., Confalonieri, E. i Pozzi, M. (2023). What are the predictors of sexting behavior among adolescents? The positive youth development approach. *Journal of Adolescence*, 95, 661-671.
<https://doi.org/10.1002/jad.12142>.
- Pokrajac-Bulian, A., Tkalčić, M., Kardum, I., Šajina, Š. i Kukić, M. (2009). Perfekcionizam, privatna svijest o sebi, negativan afekt i izbjegavanje kao odrednice prejedanja. *Društvena istraživanja*, 18(1-2), 111-128.
- Rieffe, C. i Camodeca, M. (2016). Empathy in adolescence: Relations with emotion awareness and social roles. *British journal of developmental psychology*, 34(3), 340-353.
<https://doi.org/10.1111/bjdp.1213>.
- Rodkin, P. C. i Ryan, A. M. (2012). Child and adolescent peer relations in educational context.
- Roth, J., Brooks-Gunn, J., Murray, L. i Foster, W. (1998). Promoting healthy adolescents: Synthesis of youth development program evaluations. *Journal of research on Adolescence*, 8(4), 423-459. <https://doi.org/10.1207/s15327795jra08042> .
- Rudan, V. (2004). Normalni adolescentni razvoj. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 10(52), 36-39.
- Shochet, I. M. i Smith, C. L. (2014). A prospective study investigating the links among classroom environment, school connectedness, and depressive symptoms in adolescents. *Psychology in the Schools*, 51(5), 480-492.
<https://doi.org/10.1002/pits.21759>.
- Schulman, S. i Davies, T. (2007). Evidence of the impact of the ‘youth development’ model on outcomes for young people-A literature review. *Book Evidence of the impact of the ‘youth development’ model on outcomes for young people-A literature review*, 1-34.
- Shek, D. T., Sun, R. C. i Merrick, J. (2012). Positive youth development constructs: Conceptual review and application. *The Scientific World Journal*, 2012.
<https://doi.org/10.1100/2012/152923>

- Sun, R. C. i Hui, E. K. (2012). Cognitive competence as a positive youth development construct: A conceptual review. *The Scientific World Journal*, 2012.
<https://doi.org/10.1100/2012/210953>.
- Štulhofer, A., Jureša, V. i Mamula, M. (2000). Problematični užici: rizično seksualno ponašanje u kasnoj adolescenciji. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 9(6 (50)), 867-893.
- Telzer, E. H., Ichien, N. T. i Qu, Y. (2015). Mothers know best: redirecting adolescent reward sensitivity toward safe behavior during risk taking. *Social cognitive and affective neuroscience*, 10(10), 1383-1391. <https://doi.org/10.1093/scan/nsv026>.
- Toner, E., Haslam, N., Robinson, J. i Williams, P. (2012). Character strengths and wellbeing in adolescence: Structure and correlates of the Values in Action Inventory of Strengths for Children. *Personality and individual differences*, 52(5), 637-642. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.12.014>.
- Tsang, S. K., Hui, E. K. i Law, B. (2012). Positive identity as a positive youth development construct: A conceptual review. *The Scientific World Journal*, 2012.
<https://doi.org/10.1100/2012/529691>.
- Trentini, C., Tambelli, R., Maiorani, S. i Lauriola, M. (2022). Gender differences in empathy during adolescence: Does emotional self-awareness matter?. *Psychological reports*, 125(2), 913-936. <https://doi.org/10.1177/0033294120976631>.
- Vierimaa, M., Erickson, K., Côté, J. i Gilbert, W. (2012). Positive youth development: A measurement framework for sport. *International journal of sports science & coaching*, 7(3), 601-614. <https://doi.org/10.1260/1747-9541.7.3.601>.
- Walsh, S., Jenner, E., Qaragholi, N., Henley, C., Demby, H., Leger, R. i Burgess, K. (2022). The Impact of a High School-Based Positive Youth Development Program on Sexual Health Outcomes: Results from a Randomized Controlled Trial. *Journal of School Health*, 92(12), 1155-1164. <https://doi.org/10.1111/josh.13216>.

